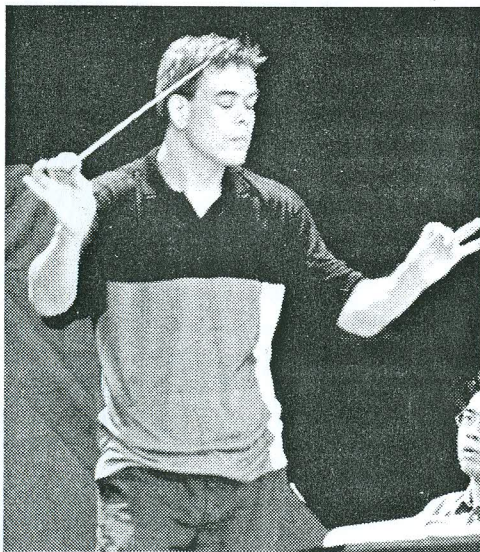

Armastus ja needus soome-eesti ooperis

Heili Vaus-Tamm

Tauno Pykkäneni (Soome) ooperi "MARE JA TEMA POEG" kontsertettekannet, Tauno Pykkäneni libreto Aino Kallase näidendi ainetel.

Dirigent Hannu Lintu, solistid Kirsi Tiihonen, Raimo Sirkiä, Juha Uusitalo, Esa Ruuttunen, Juha Riihimäki, Kai Valtonen. Rahvusoper Estonia sümfooniaorkester ja koor, tütarlastekoor Ellerhein 10. IX Estonia kontserdisaalis.

Hannu Lintu proovis.

REPRO

Sellest, et Soome on ülitugev ooperimaa ajaloo kui tänapäeval, kõneleb hetkeseis ajaloo üles tõstetud Pykkäneni ooperi kontsertettekande ja sel neljapäeval Helsingis toimunud Saariaho uue ooperi nüüd oma maale toodud esietendusega. Eestlastel on kraad tagasihoidlikumalt kõrvale panna 1940. aastate teisest poolest Ernesaksa "Pühajärvi", "Tormide

rand" ja Eugen Kapi "Tasuleegid" ning tänasest päevast Erkki-Sven Tüüri "Wallenberg" (esietendus Dortmundis aastal 2001).

Tänu sellele, et Estonia teater on remondis ja stantsionaariooperitega tegelda ei saa, sai Eesti-Soome ühisprojektina kontsertversioon esitatud ja plaadistamiseks valmistatud soome üks ajalooliselt olulisemaid ja muusikaliselt dramaturgialt haaravamaid oopereid.

Et nii hea ooperimaterjal, nagu tugevalt läbikomponeeritud Pykkäneni "Mare ja tema poeg" (1945), on jäänud omal maal unustusse, näitab, et soomlastel on elanikkonna üldarvust liiga palju heliloojaid. Nagu Pykkäneni mõneti traagiline ja salapärane isik, nii on ka tema looming unustusse vajunud. Vaatamata kriitikute poolt aastakümne menuooperi staatusesse tõstmisele, etendati seda aastatel 1945 – 1953 vaid 12 korda ja tänapäeva *come back*'i jaoks olevat dirigent **Hannu Lintu** sõnul noored heliloojad liiga produktiivsed, et lasta ajaloost veel midagi üles kerkida.

Kui meie selle aja ooperitest on kõrvus "Tormide ranna" mahlakalt rahvusromantilis helikeeles koorinumbriid (eriti "Kõrtsistseen"), siis Pykkäneni ooper on segu itaalia ja germaani vaimus tõsisest suurest ooperist *à la* Puccini ja Wagner. Eestlaste kiituseks peab aga ütleva, et oma pärandiga oleme hoolikamalt ümber käinud ja seda rohkem lavale toonud.

Kui ohvrit ei vajata

Süzeelt on kahe eesti-soome verd inimese Pykkäneni ja Kallase "Mare ja tema poeg" XIV sajandist pärit needuse ja armastuse lugu. Maavanema lesk Mare on kaotanud maarahva ja rüütlite vahelises võitluses mehe ja kuus (!) poega. Jäänud on viimane, 18aastane Imant. Ja kui see plaanitseb toomapäeval (halvaendeline päev) koos teistega rünnakut Viljandi lossile, läheb ema ja räägib plaani sakstele ära, et mitte oma viimast poega suremas näha. Nii hukkub 300 Sakala meest, ainsana ellu jäänud Imant kukutab end reetmisest kuulnuna los-

simüürilt alla ja kõik kaotanud Ema läheb end järve uputama.

Kas kaalub oma poja päästmine üles 300 mehe ja nende aadete tapmise, rahva veel sügavamale rõhumise alla saatmise? Emale on see ühel hetkel ükskõik, sest valuline armastus oma poja vastu pimestab ta ning paneb tegema seda, mida ta terve mõistuse juures olles (ikkagi maavanema naine) iial ei teeks. Emad on oma lapse nimel – ka väljaspool ooperisüžeed – võimelised üleiniimlikeks pingutusteks (on teada juhtum, kus nõrk naisterahvas tõstis üles tohtu betoonploki, et oma laps selle alt vabastada). Kuid selline armastus nagu Marel on needuseks iseendale ja teistele – tihti peale ka sellele, keda armastatakse. Ja tundub, et Ema peal ongi needus, miks muidu on tema ümbert kõik kadunud ning viimast poega hullunult päästa püüdes hukutab ta pool oma rahvast. Kõige suurem tragöödia on ehk selles, kui su ohvrit ei vajata, kui seda vastu ei võeta. Ning Ema ohver on liiga suur (või on needus liiga tugev), et Jumal seda vastu võtaks. Loomulikult ei tunne rahvas Marele tema tragöödiat kaasa, vaid hakkab teda kividega loopima. Keegi ei mõista teda. Ja keegi ei halasta – ei Jumal ega inimesed.

Dramaturgiline süsteem

Selline pöörane faabula (ilma igasuguse ooperis üldiselt tavaks oleva lüüriilise liinita) vajab ka samaväärset muusikalist katet. Ja siin tuleb Pykkänenile au anda. Kui dirigent ja lauljad kurtsid pressikonverentsil harmoonia ootamatute käänakute ning liigse, raskete ette kantava tiheduse üle, siis süžeed arvestades on see ka mõistetav. Ja kuulates tekitas imetlust just dramaturgia enneolematu gradatsioon muusikas. Ning läbiv süsteem. See on Ema – Mare ooper, teised on vaid episoodilised tegelased. Ema kurdab ja palub kõrges sopraniregistris, aga tema kõige olulisemad fraasid on öeldud ülimaldas tessituuris. Ja nii korduvalt. Samas veel – kui vokaalis on midagi olulist öelda, or-

kester ei mängi. Tardunud vaikuses kõlab lause: "Kes toomapäeval tegusid teeb, selle pärib surm." Lõpp.

Veel muusikalisest dramaturgiast. Kui Mare palub poega mitte minna sellele surmaretketele, kasvab faktuur, väljendusvahendite tihedus ja vokaali kõrgus jms kõik tavapärasel heas arengus, kuni lõpuks Mare mitte ei laula, vaid räägib (ainus kord ooperi jooksul) oma viimased sõnad Imantile.

Ning seda kõike kannab imetlusväärset ühtlase ja kvaliteetse vokaali ning igas nüansis lõpuni viidud emotsiooniga selle rolli jaoks ületamatuna tunduv **Kirsi Tiihonen**. Ja värvid vahetuvad Pykkänenil teravalt ja kiiresti – poole lause pealt. Selles mõttes on tegemist lausa schubertlike sõnavärvimise võtetega, kus oluline sõna (mitte ainult mõte) on värvitud muusikas vastava tämbriga.

Pykkäneni (kirjutatud kokku 10 ooperit) tugevus on just vokaali ja orkestri ühendamisest. Puhtalt orkestri vahemängud jäävad kuidagi illustriivseks ja ülejäanust kõnekuselt maha.

Kui teised osatäitjad on heal tasemel, siis Soome tipptenori **Raimo Sirkiä** puhul oli seekord tunda nii kahetsusväärset pingutatud vokaali kui ka mittemidagiütlevat emotsiooni. Vahel meeldis mõni ilus kõrge noot.

Dirigent kiitis pressikonverentsil Estonia orkestri "vana kooli" tihedat tummist kõla, mis just sellise ooperiga sobis. Soolodest kõitis enim tšellokontsertmeisteri **Mart Laasi** esitatu. Noores dirigendis Hannu Lintus oli eksaktset täpsust, orkestrit innustavat dramatismi ja head ülesehitusoskust nii suure ning pidevalt maksimaalse emotsiooniga laetud teose koostoidmiseks. Estonia koori igati hea kõlaga liitus **Ellerheina** neidude hele ja sire toon, mis kirkastuvas lõpusteenis erilise dimensiooni andis.

Et Soomemaa lisaks heliloojatele ka hulgaliselt maailmamastaabis basse sünnitab, tõestas **Juha Uusitalo** sügav laia värvigammaga hääli; ega ta muidu helikopteriga ühest Euroopa pealinnast teise proovi sõidaks.